

WONEN IN EEN BERUCHE BUURT

Onderzoek onder bewoners van de Amsterdamse Bijlmer laat zien dat stigmatiserende beeldvorming van buurten niet overeenkomt met alledaagse ervaringen van bewoners.

Het publieke debat over stedelijke ongelijkheid in Nederland richt zich met name op de zogenaamde 'aandachtswijken' aan de onderkant van de woningmarkt, waar relatief veel bewoners wonen met een laag inkomen en een migratieachtergrond. De zorg is dat deze wijken zich zouden ontwikkelen tot no-go gebieden, die vervolgens moeten "worden terugveroverd van het tuig" (in de woorden van Rutte, 2016, over de wijk Poelenburg in Zaanstad). Hoewel zulke negatieve beeldvorming over 'beruchte' buurten lang niet altijd aansluit bij de dagelijkse ervaringen van bewoners, worden zij toch regelmatig geconfronteerd met de slechte reputatie van hun buurt. Nergens anders in Nederland wordt deze discrepantie tussen beeldvorming en beleving zo sterk ervaren als in de Amsterdamse Bijlmer.

Eenzijdige beeldvorming

Eenzijdige beeldvorming over wie in een buurt woont of hoe de buurt eruit ziet, treedt zeker niet alleen op bij arme buurten. Ook andere plaatsen hebben te maken met ruimtelijke stereotypingen: zo wordt Wassenaar geassocieerd met ballen, Duindorp (Den Haag) met tokkies en de Amsterdamse grachtengordel met linkse yuppen. Echter, wanneer zulke eenzijdige beeldvorming gepaard gaat met statusverlies, laster en discriminatie, wordt er in de

onderzoeksliteratuur gesproken over territoriale stigmatisering. Buurten met een stigma worden niet alleen gezien als 'anders' dan de rest van de samenleving, maar ook als minderwaardig. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de denigrerende labels die worden gebruikt om zulke buurten te beschrijven. De term 'getto' roept – gevoed door Amerikaanse televisieseries zoals *The Wire* en films zoals *Precious*, *Straight outta Compton* en recent *Moonlight* – associaties op met arme, vervallen wijken overspoeld door criminaliteit. Of die term in Nederland nu op zijn plaats is of niet, wanneer een buurt zo'n label opgeplakt krijgt, versterkt dat het toch al slechte beeld dat mensen van de wijk hebben. Dit kan allerlei negatieve consequenties hebben voor bewoners, organisaties en bedrijven. Territoriale stigmatisering kan bijvoorbeeld leiden tot vermijdingsgedrag, of gevolgen hebben voor woningprijzen. Dat zulke labels beladen zijn, blijkt ook wel uit de steeds wisselende benaming van arme wijken in het Nederlandse overheidsbeleid, die in korte tijd transformeerden van probleemwijk via krachtwijk en prachtwijk naar aandachtswijk. In Nederland is de Amsterdamse Bijlmer misschien wel het meest uitgesproken voorbeeld van een 'aandachtswijk' die al lange tijd te maken heeft met een negatief imago en waar regelmatig het label getto op wordt geplakt. Onderzoekers Van Gent en Jaffe laten in hun bespreking van de film *Alleen maar nette mensen* zien hoe

populaire media het negatieve beeld van de Bijlmer reproduceren door de wijk af te schilderen als arme, zwarte en dysfunctionele periferie tegenover het beschaafde, welvarende en blanke stadscentrum. De aard van het Bijlmerstigma is volgens deze auteurs dan ook gelaagd: het gaat niet alleen over de vermeende bevolkingssamenstelling – de Bijlmer als thuis van de allochtone, arme ander – maar ook om eigenschappen van de omgeving zoals criminaliteit, werkloosheid, vervuiling en verloedering die worden neergezet als culturele eigenschappen van bewoners. Deze ruimtelijke vorm van 'othering' klinkt ook regelmatig door in andere nieuwskanalen. Veelzeggend was bijvoorbeeld de kop op de voorkant van de Groene Amsterdammer in maart 2012 over het beperkte succes van het aandachtswijkenbeleid: "Ondanks investeringen wordt de Bijlmer steeds zwarter".

Ervaringen van stigmatisering

Interviews met bewoners uit de Bijlmer laten zien dat zij zich heel bewust zijn van dit negatieve beeld. Volgens Bijlmerbewoners van uiteenlopende klasseposities, herkomst en leeftijden wordt hun buurt in de media afgeschilderd als een soort 'andere' wereld. De Bijlmer komt volgens hen vrijwel uitsluitend negatief in het nieuws; positieve ontwikkelingen krijgen nauwelijks aandacht. De wijk ligt als het ware onder een vergrootglas: er hoeft maar iets te gebeuren en er staan journalisten op de stoep. De eenzijdige berichtgeving wordt in dit opzicht ervaren als een vorm van ongelijke behandeling. Bewoners worden ook regelmatig persoonlijk geconfronteerd met de negatieve verhalen die over de buurt de ronde doen. In werksituaties krijgen zij vaak vreemde reacties wanneer mensen erachter komen dat ze uit de Bijlmer komen, en hebben ze het gevoel soms anders behandeld te worden vanwege de plek waar ze wonen. Een in de Bijlmer geboren en getogen Surinaams-Nederlandse bewoonster herinnert zich bijvoorbeeld hoe ongemakkelijk zij zich voelde tijdens een voorstelronde bij een sollicitatie, toen ze twee andere kandidaten met elkaar hoorde fluisteren hoe iemand in hemelsnaam in zo'n gevaarlijke buurt kon wonen. Een andere Surinaams-Nederlandse bewoonster krijgt soms de vraag hoe het kan dat zo'n intelligente vrouw als zij in de Bijlmer woont. Ook vertellen bewoners over gesprekken met collega's tijdens de lunch waarin zij worden 'uitgehoord' over hun buurt, en mensen eerder op zoek lijken naar bevestiging van de wilde verhalen over drugsproblemen dan dat ze een oprechte interesse hebben voor de buurt.

De Bijlmer wordt afgeschilderd als arme, zwarte en dysfunctionele periferie

Bewoners krijgen ook in hun privéleven te maken met het negatieve beeld van de Bijlmer. Sommige familie en vrienden vermijden de buurt liever en willen alleen afspreken in de buurt van het voetbalstadion of in het aangrenzende winkelcentrum de Amsterdamse Poort. Ze durven niet verder de buurt in te komen. Geïnterviewden koppelen deze negatieve beeldvorming ook aan de donkere huidskleur van veel bewoners. Zo merkt een Marokkaans-Nederlandse bewoonster, die met haar gezin al zeven jaar in de Bijlmer woont, op dat haar moeder nog steeds niet op bezoek wil komen omdat ze bang is voor donkere mensen. Ze blijft zich verbazen over het feit dat haar dochter in de Bijlmer woont en vraagt haar herhaaldelijk om weer terug te komen

naar Amsterdam Oost. Dit beeld van de Bijlmer als 'donkere' of 'allochtone' buurt gaat samen met allerlei vooroordelen over afwijkend gedrag. Toen een van origine Nederlandse bewoonster van Amsterdam West naar de Bijlmer verhuisde, kreeg ze van vrienden te horen dat zij en haar kinderen niet veilig zouden zijn in de Bijlmer omdat er 'alleen maar Afrikanen wonen'. Uit deze voorbeelden blijkt dat het territoriaal stigma in feite een gelaagd stigma is, gebaseerd op raciale samenstelling, sociaal-cultureel gedrag, verloedering en criminaliteit. Zo wordt in bovenstaand citaat de Bijlmer als gevaarlijke en criminele plek gekoppeld aan de bevolkingssamenstelling, en in het bijzonder de aanwezigheid van bewoners van Afrikaanse en Caribische herkomst.

Ten slotte krijgen volgens respondenten ook lokale organisaties en voorzieningen te maken met het slechte imago. Een bewoonster vertelt hoe zij als tiener naar een school buiten de buurt werd gestuurd, niet zozeer omdat haar moeder zelf slechte ervaringen had met de plaatselijke scholen, maar omdat die een slechte naam hadden. Dit probleem werd onlangs ook onderschreven door de adjunct-directeur van de Openbare Scholengemeenschap Bijlmer in het NRC Handelsblad, toen bleek dat de school dit jaar weer met lege plekken bleef zitten ondanks goede beoordelingen door de inspectie.

Nuanceren van de problemen

Deze verhalen tonen aan dat bewoners zich heel bewust zijn van de negatieve reputatie van hun buurt, en ook zelf negatieve gevolgen van deze reputatie ervaren. Tot op zekere hoogte erkennen bewoners dat de buurt kampt met verschillende problemen. Vooral armoede komt vaak ter sprake in de interviews. Een bewoonster vertelt dat mensen in de Bijlmer weten hoe het is om bij de gemeente een kaartje voor de voedselbank te halen om ervoor te zorgen dat jij en je kinderen kunnen eten. Veel bewoners weten waar de voedselbanken in de wijk gevestigd zijn en benadrukken hoe lang de wekelijkse rijen voor een voedselpakket zijn. Armoede wordt ook op andere manieren zichtbaar. Een bewoonster wijst op de jonge mannen die 's avonds op straat hangen en de jonge moeders die de hele dag met hun kinderen in het buurthuis zitten, omdat ze geen werk hebben. Daarnaast klagen veel bewoners over asociaal gedrag van medebewoners. Voorbeelden zijn mensen die vuilnis in de tuin van de onderburen gooien, medebewoners die het trappenhuis versperren met fietsen en andere voorwerpen, kinderen die (soms tot laat) buitenspelen zonder ouderlijk toezicht, geluidsoverlast en vandalisme op straat.

Bewoners nuanceren de negatieve verhalen echter op verschillende manieren. Ze vinden dat met name criminaliteit te veel nadruk krijgt in de berichtgeving over de wijk. Zelfs degenen die persoonlijk te maken hebben gehad met criminaliteit vinden het beeld overdreven. Zo vertelt een bewoonster dat sinds haar zoon is aangevallen ze voor het eerst weleens bang is, maar stelt tegelijkertijd dat ze in de 38 voorgaande jaren nooit iets naars heeft meegemaakt. Andere bewoners stellen dat ze er geen enkel probleem mee hebben om 's avonds laat over straat te gaan. Daarnaast vinden bewoners dat het slechte imago van de wijk gebaseerd is op een andere Bijlmer, de Bijlmer van vroeger. Stedelijke vernieuwing heeft juist de leefbaarheid en veiligheid in de buurt en de fysieke kwaliteit van de woonomgeving enorm verbeterd. Zo scoorde het stadsdeel Zuidoost in 2013 beter op het gebied van objectieve veiligheid dan de stad als geheel, hoewel de subjectieve veiligheidsbeleving onder het gemiddelde bleef. De beeldvorming over de buurt loopt dus achter en het negatieve imago blijkt in dit opzicht bijzonder 'kleverig'.

Gewaardeerde diversiteit

In tegenstelling tot het beeld van de buitenwereld zijn bewoners juist overwegend positief over de Bijlmer. De buurt wordt door bewoners ook wel een dorp genoemd, waar veel mensen elkaar kennen en iedereen elkaar groet. In winkels en eethuizen word je herkend en kan je altijd wel even een praatje maken. Bewoners worden beschreven als heel sociaal, makkelijk aanspreekbaar en open voor nieuwe ontmoetingen. Een jonge man die graag basketbalt zegt bijvoorbeeld dat hij altijd wel kan aanschuiven op een van de velden, ook als hij de andere spelers nog niet kent. Deze waardering voor de manier waarop bewoners met elkaar omgaan staat haaks op wat er in de onderzoeksliteratuur wordt verondersteld over het sociale leven in 'beruchte' buurten. Zo stelt de stadssocioloog Wacquant dat territoriale stigmatisering bewoners van elkaar zou vervreemden, doordat bewoners de negatieve stereotypes van de buitenwereld overnemen en elkaar gaan vermijden. In de Bijlmer blijkt hiervan echter geen sprake te zijn.

De wijk ligt als het ware onder een vergrootglas

De open sfeer hangt samen met de culturele diversiteit in de Bijlmer. Bewoners voelen zich op hun plek, juist omdat iedereen anders is. Hun ervaringen duiden op een proces dat de antropologe Wessendorf 'commonplace diversity' heeft genoemd, waarbij culturele verschillen niet als probleem worden gezien, maar juist worden beschouwd als een vanzelfsprekend onderdeel van het alledaagse leven. In de Bijlmer blijkt dit uit het feit dat veel burens, maar ook winkeliers, wel een paar woordjes spreken in veelvoorkomende talen in de wijk en bekend zijn met andere culturele gebruiken. Een Nederlandse marktverkoper wisselt zo

een paar zinnen uit in het Ghanees met zijn klant en bij de slager in de Amsterdamse Poort hoeft de Surinaamse klant niet uit te leggen hoe hij zijn kip precies gehakt wil hebben. Het ontbreken van harde culturele scheidslijnen blijkt ook uit de contacten die bewoners hebben met burens van heel verschillende achtergronden. Daarbij speelt ook een rol dat veel bewoners het financieel niet ruim hebben en elkaar in dat opzicht begrijpen. Een buurtbewoonster vertelt dat die gedeelde ervaring ervoor zorgt dat je elkaar ook beter kan helpen. Eten dat je overhebt neem je mee naar het buurthuis en leg je daar op tafel voor een van je burens. Zo helpt men elkaar, zonder dat iedereen z'n moeilijkheden iedere keer hoeft uit te spreken.

Naast waardering voor de culturele diversiteit in de wijk, hechten bewoners veel waarde aan de aanwezigheid van hun eigen gemeenschap en de nabijheid van winkels en andere voorzieningen die aansluiten bij hun leefgewoontes. Een Ghanees-Nederlandse vrouw vertelt dat ze vanuit Dordrecht naar de Bijlmer is verhuisd omdat ze daar een gevoel van gemeenschap miste. Hier gaat ze veel om met haar Ghanese burens en bezoekt een Ghanese kerk. Een oudere Surinaams-Nederlandse bewoonster vindt dat je gewoon makkelijker een klik ervaart met bewoners uit dezelfde cultuur, bijvoorbeeld omdat je als Surinamers een geschiedenis deelt. "Je bent tenslotte allemaal groot geworden met rijst met kousenband." Geen van deze culturen is in de Bijlmer echter dominant en juist dat geeft bewoners een gevoel van vrijheid om hun eigen leven te leiden. Diversiteit biedt bewoners dus de mogelijkheid om kennis te maken met andere talen en gewoontes, maar ook de ruimte om hun eigen cultuur te uiten. Daarnaast zorgt de bevolkingssamenstelling van de Bijlmer – en met name de relatieve afwezigheid van witte Nederlanders – ervoor dat bewoners zich thuis voelen omdat ze niet de hele tijd worden gezien als afwijkend van de 'Nederlandse' norm. Een jonge Dominicaans-Nederlandse bewoner vertelt dat hij het heel prettig vindt om in de Bijlmer te wonen, omdat er veel tolerantie is voor elkaar. De sfeer is ontspannen. Wanneer hij een feestje geeft en zijn vrienden en familie wat lawaai maken of muziek draaien, dan wordt daar niet meteen over geklaagd. Hij vergelijkt dit met zijn vorige buurt, waar zijn Nederlandse burens

meteen de politie zouden bellen.

Dit voorbeeld laat ook zien dat de waardering voor de prettige sfeer in de Bijlmer niet los kan worden gezien van ervaringen die bewoners hebben buiten de buurt. Met name donkere bewoners worden geregeld aangekeken of anders behandeld door hun huidskleur. Een bewoonster beschrijft hoe ze in winkels buiten de Bijlmer streng in de gaten wordt gehouden en weleens de vraag krijgt 'of mevrouw ook nog iets gaat kopen'. Ze vertelt dat haar dochter misschien officieel autochtoon is, omdat zij en haar ouders in Nederland geboren zijn, maar door veel mensen toch als allochtoon wordt gezien, omdat ze donker is en dat het eerste is wat mensen zien. In de Bijlmer is dat anders: omdat er mensen met allerlei verschillende culturen en huidskleuren door elkaar wonen, kan ze zichzelf zijn. Ook andere bewoners leggen uit dat zij zich prettiger voelen in de Bijlmer, omdat zij hier nooit te maken krijgen met mensen die hen aanstaren, of met mensen die de straat oversteken of hun tassen steviger vastpakken als ze hen zien. In de Bijlmer zijn simpelweg meer donkere mensen, waardoor 'anders' zijn hier normaal is.

Het slechte imago is gebaseerd op de Bijlmer van vroeger

Hardnekkig stigma

De interviews laten zien dat bewoners de buurt heel anders ervaren dan de buitenwereld. Toch staan deze twee vormen van betekenisgeving niet los van elkaar. Wat in het bijzonder opvalt in de interviews is dat de culturele diversiteit het wonen in de Bijlmer een meerwaarde geeft. Deze waardering van diversiteit heeft meerdere facetten: het grote aandeel bewoners met een migratieachtergrond (en hieraan gekoppeld het geringe aantal 'autochtone' Nederlanders) en de aanwezigheid van de 'eigen' gemeenschap geven bewoners een gevoel van vrijheid en de mogelijkheid om 'zichzelf' te zijn. Tegelijkertijd krijgt de bevolkingssamenstelling in de media juist een negatieve lading, waarbij de Bijlmer wordt neergezet als donkere buurt of getto. De culturele diversiteit die bewoners van binnenuit waarnemen lijkt door de buitenwereld juist te worden gezien als problematische culturele homogeniteit. In dit opzicht is het ruimtelijke stigma van de Bijlmer nauw verbonden met het sociale stigma van bewoners als etnische en raciale 'ander' in Nederland. Tegelijkertijd wordt de waardering van bewoners voor de Bijlmer juist gevoerd door het feit dat bewoners buiten de buurt regelmatig anders behandeld worden en daardoor niet het gevoel hebben zichzelf te kunnen zijn. Soms heeft dit te maken met het feit dat ze uit de Bijlmer komen, maar vaak ook met hun etnische en raciale achtergrond. Kortom, de waardering voor de buurt wordt dus ook gevormd door ervaringen van discriminatie en racisme daarbuiten. In dit opzicht is het territoriaal stigma ingebed in en vormt een weerspiegeling van supra-lokale discoursen over diversiteit en etnisch-raciale hiërarchieën.

Om een tegengeluid te laten horen en de slechte reputatie van de wijk te nuanceren proberen bewoners en bestuurders de laatste jaren de diversiteit van de Bijlmer positief onder de aandacht te brengen. Lokale festivals en feesten, zoals Kwaku en Keti Koti, worden onder de aandacht gebracht van potentiële bezoekers van buiten de Bijlmer en World of Food, een oude garage omgebouwd tot markthal met eetstands uit alle windstreken, wordt aanprezen als alternatieve 'dining experience'. Een ander voorbeeld is de WijkSafari, een interactieve theatervoorstelling in 2016 waarin avontuurlijke Nederlanders 7 weken lang de Bijlmer konden ontdekken. Het benadrukken van dit gezicht van de Bijlmer kent

echter ook een keerzijde. Wat lokale gebruiken en betekenisvolle plekken waren, worden volgens sommige bewoners steeds meer onderdeel van het consumptierepertoire van hoogopgeleide, witte stedelingen. Sommige bewoners vertellen dat het voelt alsof deze plekken en activiteiten overgenomen worden en hun eigenheid en identiteit verliezen. Bovendien kan de kanttekening worden geplaatst dat deze vorm van marketing niets verandert aan het beeld van de Bijlmer als plek van de etnische 'ander', en vaak juist gebruik maakt van het beeld van de Bijlmer als exotische plaats die witte Nederlanders kunnen 'verkennen' als in een safari.

In dit opzicht laat ons onderzoek zien dat de reputatie van de Bijlmer onlosmakelijk verbonden is met sociaal-culturele verhoudingen op nationaal schaalniveau. Het stigma van de buurt wordt ingegeven door de etnisch en raciaal diverse bevolkingssamenstelling, en meer specifiek de voor Nederland relatief grote aanwezigheid van bewoners van Afrikaanse en Caribische herkomst, waarbij culturele kenmerken worden vervlochten met andere omgevingskenmerken zoals criminaliteit en verval. De interviews met bewoners laten niet alleen zien hoe diep dit stigma ingrijpt in hun alledaagse ervaringen binnen en buiten de buurt, maar laten ook een tegengeluid horen.

Literatuurselectie

- Slater, T. (2015) Territorial stigmatization: symbolic defamation and the contemporary metropolis. In: J. Hannigan & G. Richards (eds.) The Handbook of new urban studies. London: Sage Publications.
- Van Gent, W. & R. Jaffe (2016) Normalizing urban inequality: Cinematic imaginaries of difference in postcolonial Amsterdam. *Social & Cultural Geography* 18, nr. 4, pp. 553-572.
- Wacquant, L. (2007) Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality. Thesis Eleven 91, pp. 66-77
- Wessendorf, S. (2013) Commonplace diversity and the 'ethos of mixing': Perceptions of difference in a London neighbourhood. *Identities* 20, nr. 4, pp. 407-422.

Marijn Ferier (M.S.Ferier@uva.nl) is afgestudeerd van de Research Master Urban Studies en als junior docent Sociale Geografie verbonden aan de Universiteit van Amsterdam.

Fenne Pinkster (F.M.Pinkster@uva.nl) werkt als docent en onderzoeker Stadsgeografie aan de Universiteit van Amsterdam.

Myrte Hoekstra (M.S.Hoekstra@uva.nl) is als postdoc verbonden aan de Universiteit van Amsterdam.

Annefleur Noom (anne_noom@hotmail.com) is afgestudeerd van de Research Master Urban Studies en nu werkzaam bij het UWV. Dit artikel is gebaseerd op interviews gehouden in het kader van scriptieonderzoek van Marijn Ferier en Annefleur Noom en